

SCHMIDT ANIKÓ

A kataszteri munkálatok ügye az 1884–1887. évi országgyűlési ciklusban

1884-re a kataszteri felmérések az ország területének több mint a felén befejeződtek, és a földadó kivetésénél már a felmérés alapján megállapított tiszta jövedelmet vették figyelembe. Az 1883:XLVI tc. értelmében a földadót egy maximalizált állandó tételben, 26 millió forintban rögzítették, és ezt az összeget tekintették az adó egy százalékának kiszámítási alapjául. Az 1881–1884. évi országgyűlési ciklusban számoltak azzal, hogy az adókiivetés rengeteg panaszt von majd maga után, ezért egyszerűsítették a felszólalásokkal kapcsolatos ügymenetet.¹

A földadó új kataszteri alapokon történő kivetése nem ment zökkenőmentesen. Ennek legfőbb oka, hogy a felmérések még az 1884–1887. évi országgyűlési ciklusban is folytatódtak, emellett az elvégzett munkával kapcsolatosan is rengeteg panasz érkezett be.³ Ugyanakkor a

munkálatok jelentőségét mutatja, hogy az ennek alapján kivetett adó immár vagyoni mércéül is szolgált: a főrendiházi tagsághoz például az egyik lehetséges kritérium az volt, hogy az illető olyan családi hitbizomány birtokosa legyen, melynek egyenes állami földadója – a rajta levő gazdasági épületek házosztályadóval együtt – 1885-re az új földadó-kataszter alapján eszközölt adókiivetés szerint legalább 3000 osztrák értékű forintot tegyen ki.⁴

Aránytalan terhek, magas földadó

Az 1884–1887. évi országgyűlési ciklusban az új kataszter ellen az egyik leggyakrabban felhozott vád az volt, hogy hiába ígérte a terhek arányosabb elosztását, ezt végül is nem valósította meg. A képviselők különösen a kisbirtokosok

A kataszterre vonatkozó éves költségvetés (Ft) az 1885–1887 között²

Év	Állandó kataszter			Földadó-szabályozás	
	Terv	Kiutalt	Kiadás	Megszavazott	Utalványozott
1885	392 000	373 940	366 713	1 600 000	1 681 000
1886	530 000	524 126	520 371	200 000	398 351
1887	530 000	518 623	520 722	-	-

¹ Az 1884:XII. törvénycikk teljes szövegét l.: 1000 év törvényei (<http://www.1000ev.hu>).

² Az állandó kataszterre és a földadó-szabályozásra megállapított éves költségvetési, kiutalt és ténylegesen felhasznált (kiadott) összegeket az Állami zárszámadás 1885–1887. évi kötetéből vettem, amelyek elérhetőek a Hungaricana Közgyűjteményi Portálon (www.hungaricana.hu).

³ Az 1880-as évek elejére a Magyar Királyságnak csaknem a felét mérték fel. A kataszteri felmérés folyamatáról l. TÖRÖK ENIKŐ: A kataszteri részletes felmérés előrehaladása Magyarországon 1856 és 1916 között. *Catastrum*, 2. (2015) 1:11–18. A felméréseket szabályozó utasításokat összefoglalta: REISZ T. CSABA: A kataszteri felmérési utasítások. *Catastrum*, 2. (2015) 1:3–10. A korábbi országgyűlési ciklusok idején a kataszteri kérdéseket illető eseményeket l. eddigi cikkeimben: A kataszteri felmérés az országgyűlés előtt (1865–1868). *Catastrum*, 2. (2015) 1:19–24.; A kataszteri felmérés az országgyűlés előtt: az első törvényjavaslatok (1869–1872). *Catastrum*, 2. (2015) 2:9–21.; A kataszteri felmérés az országgyűlés előtt. Élénkítő tárgyalások, erősödő földbirtokos lobbí. *Catastrum*, 2. (2015) 3:46–59.; A kataszter a logikát a feje tetejére állította. Az 1878–1881. évi országgyűlés tanulságai. *Catastrum*, 3. (2016) 1:13–25.; A kataszteri anket. *Catastrum*, 3. (2016) 2:21–28.; Az „új” földadó kivetése előtt: az 1881–1884. évi országgyűlés. *Catastrum*, 3. (2016) 3:3–16.

⁴ Az osztrák értékű forint egy ezüstalapú pénzegység, amely az 1857-ben kötött bécsi pénzverési egyezményben foglalt osztrák érték szerint, 1858. november 1-jétől volt az Osztrák Császárság (később Ausztria–Magyarország) kizárólagos törvényes fizetőeszköze (felváltva a konvenció forintot) 1892-ig, az aranyalapú korona bevezetéséig. Egy osztrák értékű forint 100 krajcárral volt egyenértékű (majd 1 Ft = 2 korona). A főrendiház szervezetének módosításáról szóló 1885:VII. törvénycikk teljes szövegét l. 1000 év törvényei (<http://www.1000ev.hu>).

megadóztatását érezték súlyosnak a nagybirtokosokéhoz képest. Mindezt Barla Szabó József (Somogy vármegye, Nagyatád kerület)⁵ azzal indokolta, hogy a kisbirtokosok nem használhatják földjük felét legelőként, hanem megélhetésük miatt intenzívebb gazdálkodást kénytelenek folytatni: márpedig a szántóföld jóval magasabb kulccsal adózik, mint a legelő. Barla ugyanakkor a katasztert csupán mérsékelten bírálta, hiszen ő nem vonta kétségbe a kormány azon állítását, miszerint összességében az új kataszter a földadón csak nagyon keveset emelt.⁶

A többség azonban, mint például Becker János (Csanád vármegye, Nagylak kerület), Madarász József (Fehér vármegye, Sárkeresztúr kerület), Almásy Sándor (Heves vármegye, Füged kerület), Szalay Imre (Somogy vármegye, Lengyeltóti kerület), Olay Szilárd (Bács vármegye, Bácsalmás kerület), Thassy Géza (Jász-Nagykun-Szolnok vármegye, Jákóhalma kerület), magát az adót is túlságosan magasnak ítélte. Becker, Olay és Thassy a fő problémát egyaránt abban látták, hogy a szántóföldek tiszta jövedelmét az előző évek kiemelkedő búzaára alapján túl magas összegben állapították meg.⁷ 1885. október 1-jén Szalay Imre interpellációt nyújtott be, amelyben hangsúlyozta: a kataszteri biztosok nem a létező állapotokat rögzítették, hanem minél magasabbra igyekeztek felemelni a földadót. Így például az 1865–1875. évek közötti gabonaárakat vették alapul, márpedig a gabona ebben az időszakban kelt el a legdrágábban, csupán három gyengébb év volt, amikor a gabona 8-9 forintba került, más években 15-16 forintra emelkedett. Miután az árak évek óta egyre lejjebb szálltak, irreális, hogy ilyen számítás után fizessenek adót.⁸

Míg Olay Szilárd felszólalásában csupán Szapáry Gyula pénzügyminiszter tevékenységének

bírálatára szorítkozott, a kialakult helyzetre tekintettel Becker János a 30 százalékos pótagózt leszállítását vagy elhagyását vélte célszerűnek.⁹ Thassy Géza ugyancsak adócsökkentést javasolt, tekintettel a mezőgazdaság válságos állapotára: „Mert némely vidéken a gazdálkodó bruttó jövedelme egyharmadát fizeti oda adók fejében, másik egyharmadát a gazdasági kiadások emésztik föl, a megmaradt rész pedig alig üti meg a földben nyugvó tőke két százalékát. Csaknem úgy van a magyar gazda tulajdon földje jövedelmével, mint a talált kincessel, melynek egyharmada a fuscusé, másik harmada a találóé s csak az utolsó harmada kegyelemből a földtulajdonosé.”¹⁰ Thassy véleménye szerint a hivatalnokok nem csupán az átlagarak, de a tiszta jövedelem megállapításánál figyelembe vett hozam becslésében is hibáztak. „A tiszta jövedelmek kiszámításánál például holdankint fölvetetett 13 pozsonyi mérő búza, a réteknél holdankint 36-40 mázsza széna; pedig az ily termés csak ritkaság.” Noha elfogadta Szapáry nézetét, miszerint a földadó nagyságát nem annyira a tiszta jövedelmi összeg, mint inkább a törvényhozásnak ajánlandó adókulcs fogja szabályozni, végezetül a következő megállapításra jutott: „De bizony ez is elkerülhetetlenné fogja tenni azt, hogy az adókulcs arányában bizony csak több adót fog fizetni a gazda az oly vidéken, hol a tiszta jövedelem magasabbra vétetett föl; vagy lehet azt tagadni? s azért a hiba hiba fog maradni.”¹¹

A terhek egyenlőtlen elosztásának kritikája más vonatkozásban is felmerült. Ugron Gábor (Marosvásárhely város, I. kerület) például megvádolta a főispánokat, hogy a birtokaik kataszteri jövedelmét jóval kevesebbre vették fel, mint korábban. Példának a Hont vármegyei Leszenyét

⁵ A felszólaló képviselők életrajzi adataira I. *Országgyűlési almanach 1886. Képviselőház*. Szerk.: HALÁSZ ISTVÁN. Bp., 1886. Online is elérhető az Országgyűlési Könyvtár Digitalizált Tudástárában (OGYK DTT dt.ogyk.hu)

⁶ 33. országos ülés. (1884. december 9.) *Az 1884. évi szeptember hó 27-ére hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója*. I–XVI. FENYVESSY ADOLF és KÓNYI MANÓ gyorsíró-főnökök közreműködése mellett szerk.: P. SZATHMÁRY KÁROLY. Bp. 1884–1887. (= KN) II:97.

⁷ 48. országos ülés (1885. január 15.) KN, III:6. 168. országos ülés. (1886. január 25.) KN, VIII:170–171. 191. országos ülés. (1886. február 24.) KN, IX:267.

⁸ 132. országos ülés (1885. október 1.) KN, VII:14–15.

⁹ 48. országos ülés (1885. január 15.) KN, III:6.

¹⁰ A korabeli szövegrészeket a mai helyesírásnak megfelelően, a nyelvi sajátosságokat megtartva adom közre.

¹¹ 191. országos ülés (1886. február 24.) KN, IX:267.

(ma Lesenice, Szlovákia) hozta fel, ahol a főispán birtoka után feleannyi jövedelmet mutattak ki, mint korábban. Tisza Kálmán miniszterelnök az elhangzott vádak határozottan visszautasította: nézete szerint megeshetett ugyan, hogy egyes főispánok adója az igazságosabb beosztás révén alászállt, másoké azonban ugyanezen okból kifolyólag bizonyára emelkedett. Az ilyen alantas vádaskodást méltatlannak és nem a parlamentbe illő dolognak minősítette.¹²

■ Ugron Gábor (1847–1911) függetlenségi képviselő¹³

1887. február 7-én Hoitsy Pál (Békés vármegye, Gyoma kerület) kivált a túlzottan megadóztatott kisbirtokosok védelmében azt javasolta, hogy a földadót a következő öt évben ne lehessen emelni.¹⁴ Tisza Kálmán a javaslat ellen, Papp Elek (Hajdú vármegye, Nádudvar kerület) mellette foglalt állást. Papp kifejtette, hogy az elvégzett munka teljesen elhibázott alapokon nyugszik, és felrótta az új kataszter szerint kivetett földadóval kapcsolatos késlekedést is, miszerint noha már 1884 óta eszerint kellene adózni, a legtöbb helyen csak 1886-ban

vetették ki azt. Miután megállapította, hogy az új kataszter még az abszolutizmus koránál is rosszabbul sikerült, azt indítványozta, hogy a képviselőház nevezzen ki egy szakbizottságot, amely a pénzügyigazgatás és államháztartás gyökeres átalakítására javaslatot dolgoz ki.¹⁵

■ Hoitsy Pál (1850–1927) hírlapíró, csillagász, szemészorvos, függetlenségi képviselő

Andreánszky Gábor (Tolna vármegye, Pincely kerület) nem értett egyet Papp Elek javaslatával, amely véleménye szerint csak újabb kataszterre vezetne, amelyre újabb 30 milliót költene az ország, és kétségei vannak, hogy a mostaninál használhatóbb eredménnyel zárulna. Támogatta azonban Hoitsy Pál javaslatát és megerősítette, hogy a kisbirtokok jóval magasabb adót fizetnek arányaikban, mint a középbirtokok. Hegedűs Sándor előadó Hoitsy szemére vetette, hogy az általa példaként hozott gyomai (ma Gyomaendrőd része) és a békéscsabai negyed-

¹² 203. országos ülés (1886. március 13.) KN, X:113. 116.

¹³ Ugron Gábor, Hoitsy Pál, Madarász József, Horánszky Nándor, Helfy Ignác és Fabiny Teofil arcképet a Magyar Nemzeti Múzeum Történeti Fényképtára bocsátotta a folyóirat rendelkezésére, közreműködésüket ezúton is köszönöm. Mohay Sándorról a *Digitális Képtárhívumban* (keptar.oszk.hu) fellelhető képet közlöm.

¹⁴ 315. országos ülés (1887. február 7.) KN, XV:32–36.

¹⁵ 315. országos ülés (1887. február 7.) KN, XV:38.

telkes gazdák államnak fizetendő terhei közé olyan adókat is beszámított, amelyeket ugyan egyesek fizethetnek, de korántsem általánosak. Hoitsy válaszában ezt visszautasította, mondván, ő hivatalos összeírásokból vette az adatokat, és a példaként felhozott emberek csakugyan ennyit adóznak. Tisza Kálmán a vitára úgy reagált, hogy a negyedtelkes gazdáknak más jövedelmük is van, és nem csupán a földből élnek. Végül a többség egyik határozati javaslatot sem fogadta el.¹⁶

Almásy Sándor (Heves vármegye, Füged kerület) a kataszteri munkálatok közelgő befejezése kapcsán nem csupán a visszasságokra, hanem azok orvoslásának a nehézségeire is felhívta a figyelmet egy konkrét példán keresztül: *„néhány vidékek annyira meg vannak adóztatva, hogy azok elpusztulása csak idő kérdése. A pénzügyminiszter úr, mikor a kataszteri munkálatok hibás volta felhozott, azt mondta, [...] hogy ő nem tehet róla, ha a gazdaközönség a maga érdekeit gyengén képviselte. [...] Ez alkalommal a t. miniszter úr figyelmét egy konkrét esetre hívom fel, ugyanis reklamáció folytán néhány feleknek adója leszállítatott, és most, amint hallom, a kerületi ülésekben reklamáció folytán történt leszállítás dacára adójukat újból 16 000 forinttal ajánlják felemeltetni. Nincs meg tehát az a garancia a reklamácionális bizottságokban. [...] Elmondom pár szóval, hogy honnan ered ez az adófelemelés. Az országos bizottság azt határozta, hogy a gyöngyösi első kerületben vizsgálatot fog tenni, vajon nincs-e alacsonyra felvéve a tiszta jövedelem. A bizottság kiment és megállapodott Hatvanban, onnan azután elment Kompoltra, tehát másik végére a kerületnek, és ott megállapította, hogy a kompolti kerületben, ahol 5 forintra volt a tiszta jövedelem felvéve, 8 forintra emeltessék az. Én tisztelem, becülöm ez országos küldöttséget, hanem kereken tagadom azt a tudományát, belátását,*

*hogy két helynek megvizsgálására szorítkozáván már ítéletet mondhasson.”*¹⁷ A kataszterrel kapcsolatos panaszok kivizsgálásáról érkezett sérelmek egyre gyakoribbá váltak.

Kérvények a földadó és/vagy a tiszta jövedelem leszállítása érdekében

Ugyancsak a magas adóterhekről tanúskodnak az egyes községek, megyék, országrészek által benyújtott kérvények, így például Alvinc vagy Fülöpszállás községe e tárgyban benyújtott folyamodványai.¹⁸ Utóbbi a kataszteri tiszta jövedelmek mérséklése mellett a földbirtokok dűlönként és egyénenként történő osztályba sorolását is indítványozta.¹⁹ Vámos Béla, a kérvényi bizottság előadója felhívta a képviselőház figyelmét, hogy ez az 1875:VII. törvénycikkkel ellentétes, mert a földbirtokok tiszta jövedelme addig nem módosítható sem egyes vidékekre, sem egyes földrészekre vonatkozóan, amíg országos törvény értelmében új földadó-szabályozás nem történik. Ezért a kérvényt javasolta a képviselőház irattárába küldeni. Rác Géza – kerületének központja éppen Fülöpszállás volt, bár állítása szerint a szóban forgó kérvény nem az ő közreműködésével készült vagy jutott az országgyűlés elé – öröndetesnek nevezte, hogy a földadó kérdésében immár a kormánypártiak is úgy gondolkodnak, mint az ellenzékiek: a kérelmet ugyanis kormánypárti földbirtokosok nyújtották be. Bár ő javasolta a beadványt pénzügyminiszteri megtekintésre, a szavazás során a képviselők a kérvényi bizottság javaslatát fogadták el, azaz a kérelem az irattárba került.²⁰

Fejér vármegye a folyamodványában a tiszta jövedelem osztályonként megállapított kulcsát szerette volna csökkenteni.²¹ Ezzel kapcsolatban

¹⁶ 315. országos ülés (1887. február 7.) KN, XV:38–46.

¹⁷ 47. országos ülés (1885. január 14.) KN, II:376.

¹⁸ Az Alvinc községi földbirtokosok kérvényét, amelyben az új földadó-kataszterből adódó túlzott megterhelésük enyhítését kérik l. az 1211/1885. iktatószám. 116. szám. 9-ik sorjegyzéke a képviselőház kérvényi bizottsága által tárgyalt kérvényeknek. *Az 1884. évi szeptember hó 25-ére hirdetett országgyűlés képviselőházának irományai.* I–XVI. Bp. 1884–1887. (= KI) IV:390.

¹⁹ A kérvényt l. még 3676/1886. iktatószám. 563. szám. 27. sorjegyzéke a képviselőház kérvényi bizottsága által tárgyalt kérvényeknek. KI, XIX:301.

²⁰ 291. országos ülés (1886. december 14.) KN, XIII:368–369.

²¹ A kérvényt l. az 1280/1885. iktatószám. 138. szám. 10-ik sorjegyzéke a képviselőház kérvényi bizottsága által tárgyalt kérvényeknek. KI, V:106.

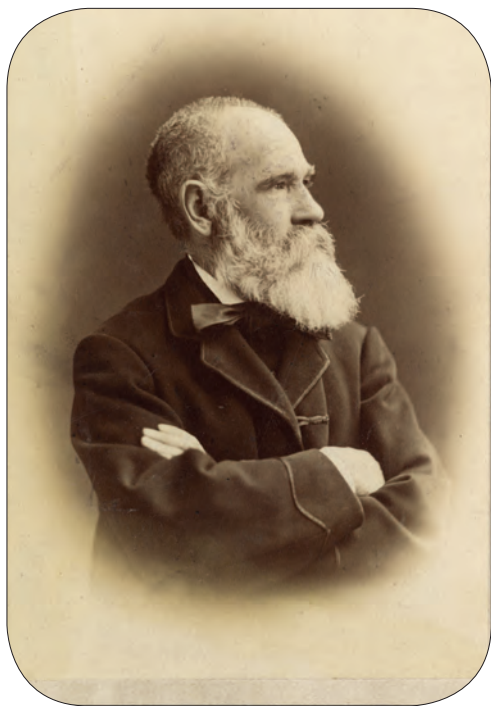
Madarász József olyan községeket – a székesfehérvári járáshoz tartozó Nádasdladányt, Csórt és Inotát (ma Várpalota része) – is megnevezett, amelyekben az adó több mint 50 százalékkal emelkedett. Kitért arra, hogy a térségben többben a törvényes jogorvoslatot sem kapták meg, és végül azzal zárta a beszédét, hogy a földbirtokosok megérdemlik mindezt, ha képesek olyan kormányt támogatni, amely ilyen magas adókat fenntart. Szapáry Gyula válaszában újfent kifejtette, hogy a földadókataszter a fizetendő adó mennyiségével nincs összefüggésben. A tiszta jövedelmet a törvényben foglaltak szerint állapítják meg, ám hogy ennek alapján mennyi földadót fizessenek, az külön törvény dolga. Egyes helyeken a tiszta jövedelmet magasabb, máshol pedig alacsonyabb összegben állapították meg, mint korábban, így az általánosítások semmiképpen nem fogadhatóak el. A földadó összege sem változott, a tisztajöve-

delem-megállapítások pedig kiegyenlítettebbek lettek.²²

1886-ban Bács-Bodrog, Esztergom, Fejér, Győr, Komárom, Nyitra, Somogy, Sopron, Ugocsa, Veszprém, Zólyom vármegyék és Pécs törvényhatósági intézkedést kértek a kataszteri tiszta jövedelem és az 1883:XLVI. törvénycikkben megállapított földadómennyiség leszállítása ügyében.²³ Vámos Béla előadó ismertette, hogy a határozat a földadó leszállítását kéri, mivel szerintük országos átlagban a föld tiszta jövedelmét aránytalanul magasán állapították meg, amely nem felel meg a valóságos bevételnek. Egyúttal azonban azt javasolták, hogy az állam az így keletkezett adóhiányt más, eddig az adófizetésből kimaradt területek megadóztatásából, illetve a kereseti adó emeléséből pótolja.

Az indítvánnyal szinte mindenki egyetértett, Papp Elek pedig még egy újabbal is tetézte azt, javasolva, hogy a 10 éve tartó és 30 millió forintba kerülő, ám valótlan eredményeket produkáló kataszteri munkálatok kiigazításául a pénzügyminiszter terjesszen be törvényjavaslatot a földadó leszállításáról. Ezt Szapáry elutasította, mondván, hogy úgy véli, senki sem szeretné újrakezdeni az évek óta zajló kataszteri munkálatokat. Papp Elek biztosította Szapáryt, hogy ő sem erre gondolt, csupán adóleszállítást javasolt. Noha beadványához többen, így Szalay Imre, Csanády Sándor (Félegyháza város) is csatlakozott, az indítványt a többség nem szavazta meg.²⁴

Ugyancsak a földadó leszállítását kérte Hajdúszoboszló városa, valamint felvetette az új kataszteri munkálat nyomán előállt földadó-többlet hat évre történő felosztását is.²⁵ Győry Elek (Hajdú vármegye, Szoboszló kerület) a kérvény mellett szólalt fel, kiemelve, hogy Hajdúszoboszlón a rosszabb minőségű földeket más, jobb termőképességű vidékeknél magasabbra osztályozták és sorozták. Még tanulságosabb felszólalásának második fele, amelyben

■ Madarász József (1814–1915) függetlenségi képviselő

²² 95. országos ülés (1885. március 14.) *KN*, V:212. Az egész vita: Uo. 211–213.

²³ 291. országos ülés (1886. december 14.) *KN*, XIII:360. A kérvényre l. még a 3835–3841/1886. iktatószámokon a képviselőház kérvényi bizottsága által tárgyalt kérvények 563. szám. 27. sorjegyzéke, *KI*, XIX:301.

²⁴ 291. országos ülés (1886. december 14.) *KN*, XIII:360–366.

²⁵ A kérvényre l. 4144/1887. iktatószámokon a képviselőház kérvényi bizottsága által tárgyalt kérvények 631. szám. 29-ik sorjegyzéke. *KI*, XXI:165.

kifejtette: meglátása szerint a kérvényi jog egyre inkább formalitássá válik, mivel nem veszik figyelembe.²⁶

A földadó-kataszter nyilvántartásáról szóló törvényjavaslat

A nyilvántartás szabályozása azért tűnt elkerülhetetlenül szükségesnek, mert a régi kataszter egyik legnagyobb hibája éppen abból adódott, hogy az évek folyamán a változásokat – köztük például az adásvételből vagy öröklésből eredőket – nem vezette senki, ezáltal a nyilvántartások elavulttá váltak. A törvényjavaslat mellett többször elhangzott érvként, hogy ha a múltban mindezt nem hanyagolták volna el, új kataszterre sem lett volna szükség, amellyel tetemes kiadást spórolt volna az állam.²⁷

A javaslat tárgyalása 1885. április 30-án kezdődött a képviselőházban. Elsőként Hegedűs Sándor előadó ismertette az állandó pénzügyi bizottság jelentését.²⁸ A tervezet értelmében a nyilvántartásokat nem kívánták kivenni a régi közegek hatásköréből, ugyanakkor azonban 106 nyilvántartási biztost és további irattári tiszteket neveznének ki ellenőrzésükre. A nyilvántartási biztosok pénzügyi titkári és fogalmazói rangot kaptak, és közvetlen ellenőrzésük alá tartoztak a községek a kataszter kezelésével kapcsolatban. Ők felügyelték az összes egyenes adó kezelését, sőt a vízszabályozási pótlékokat és járulékokat is. Bár mindezidáig az adófelügyelők és közegek rendelkeztek efféle hatáskörrel, ők túlságos leterheltségük miatt nem voltak elég gyorsak és hatékonyak a feladat elvégzésére. Az irattári tisztek a kataszteri munkálatok során felgyűlt iratanyag levéltári kezelésében működnek közre. A javaslat szerint a szerveket egyúttal adatszolgáltató feladatkörrel is felruházták, így egyszerre funkcionáltak ellenőrzési és fellebbezési fórumként. A pénzügyminiszter 2-2 pénzügy-

igazgatósági kerületre kívánt alkalmazni nyilvántartási felügyelőket, akik pénzügyi tanácsosi rangot kapnak. A hét nyilvántartási felügyelő az ellenőrzési és fellebbezési szerepkör mellett a Pénzügyminisztérium véleményadó és előkészítő feladatait is ellátta, valamint a vízszabályozási társulatoknál előforduló likvidációknál is a pénzügyminisztert képviselték. A javaslat kétféle rendszert igyekezett megvalósítani aszerint, hogy az adott területen a kataszteri felmérés lezajlott-e vagy még csak tervben volt. Az állandó kataszteri felmérésnél azokon a helyeken, ahol a részletes felmérés megtörtént, a változtatások mellett a kataszteri becslések megvalósítására a Királyhágón inneni részben a pénzügyminiszter 6 helyszínelő felügyelőseget tervezett, 5-7 beosztottal, akik a becsléseket keresztülvizszik és feldolgozzák azokat a kataszter számára, természetesen fenntartva a fellebbezési lehetőségeket. Ezzel egyrészt csökkenthették az eddigi tizenhét fős személyzetet öt főre, másrészt állandóságot igyekeztek biztosítani az ügyvitelhez. A Királyhágón túl és részben a volt partiumi területeken még birtokrendezési és tagosítási ügyek voltak napirenden, amelyekhez a megszokott kataszteri közegeken túl mások alkalmazása is szükséges volt. Mindezt a pénzügyminiszter felhatalmazást kért arra, hogy Kolozsváron külön kataszteri igazgatóságot állítson fel, kellő személyzettel a folyamatban lévő kataszteri ügyek ellátására, akik az ország többi részén működő nyilvántartási közegek feladatait is átvennék a területükön.²⁹

Bár a törvényi szabályozás szükségességével mindenki egyetértett, a felszólaló képviselők többsége a törvényjavaslatot az újabb hivatalnok kinevezésével pazarlónak érezte, és sokan felszólaltak az Erdélyt és a partiumi területet sújtó hátrányos megkülönböztetés ellen. Horánszky Nándor (Esztergom város) a törvényjavaslatot általánosságban sem fogadta el, nézete szerint

²⁶ 333. országos ülés. (1887. február 27.) *KN*, XVI:54–55.

²⁷ A törvényjavaslat szövegét l. 148. szám. Törvényjavaslat a földadó-kataszter nyilvántartásáról. 1885. március 16. *KI*, V:135–138. Indoklása *Uo.* 139–144.

²⁸ A jelentés teljes szövegét l. 174. szám. A pénzügyi bizottság jelentése „a földadó-kataszter nyilvántartásáról” szóló törvényjavaslat tárgyában. 1885. április 14. *KI*, VI:13–17.

²⁹ 115. országos ülés (1885. április 30.) *KN*, VI:158–159. Az erdélyi kataszteri felmérésekre vonatkozóan l. BALATON PETRA: A székelyföldi birtokrendezések. *Catastrum* 3. (2016) 1:3–12.

az csak az adminisztráció költségesebbé és bonyolultabbá tételét fogja eredményezni. Hangsúlyozta, hogy a kataszteri munkálat elkészítése évi 2 millióba került, és most ennek az összegnek a 20 százaléka állandóan szükséges lesz a karbantartásához, amit abnormális állapotnak nevezett. Úgy vélte továbbá, hogy az adóelévülés következtében elszenvedett államkincstári veszteség nagyon csekély, nem indokolja ezt a nagy apparátust: helyette a kataszteri íveket az érdekelteknek legyen kötelező karbantartaniuk, aminek el nem végzéséből adódó hátrányukat maguk viseljék. A nyilvántartási teendőket pedig a jelenlegi pénzügyi adminisztratív hatóságok lássák el, erre újabb közeg felesleges. A múltban sem az adminisztrációban dolgozók alacsony létszáma okozta a nyilvántartások elhanyagolását, hanem az a tény, hogy senki sem érezte fontosnak azok vezetését, hacsak a felek maguk utána nem jártak.

■ Hórai Horánszky Nándor (1838–1902) jogász, egyesült ellenzéki képviselő

Szapáry Gyula felszólalásában felületesnek nevezte Horánszky 20 százalékos számítását, és hangsúlyozta, hogy a munkálatok az ország számos pontján ma is folytatódnak. Így számos olyan tétel is van a költségvetésben, amely nem a kataszter fenntartására, hanem a felmérésekre, helyszínelésekre, az ártérbirtokosoknak

adókönnyítést hozó ártérvalósításokra, sőt az erdélyi részekben még birtokrendezésre vannak elkülönítve. Mindez a rendes adminisztráció keretein belül, adófelügyelőkre bízva megoldható. Abban egyetért a felszólalóval, hogy a nyilvántartás vezetése elsősorban a felek érdeke, ugyanakkor a múltból látható, hogy hova vezet ez a felfogás. Kitért arra is, hogy az intézkedések szükségesek, az apparátus létszámát illetően pedig a lehető legnagyobb takarékossággal járt el. Helfy Ignác (Udvarhely vármegye, Székelykeresztúr kerület) Horánszkyval értett egyet, és pazarlónak tekintette az új javaslatot, amely „körülbelül 200 új hivatalnokkal akarja boldogítani az országot”. Új szervezet helyett ő a meglévő adókerületeket bővítette volna néhány alsóbb beosztású hivatalnokkal. A pénzügyminiszter lépését humánusnak nevezte, mivel nem akarta a kataszteri munkálatok befejezésével a sok benne részt vevő embert elbocsátani, az ország azonban nem fizetheti továbbra is a béruket. Emellett nehezményezte, hogy minden törvényjavaslatban van valami speciális kitétel Erdélyre vonatkozóan, pedig véleménye szerint – erdélyi emberként és képviselőként – az unió létrejötte után éppen Erdély különállását kellene megszüntetni az anyaországtól. Azt kérte, hogy

■ Helfy Ignác (1830–1897) író, függetlenségi képviselő

a kormány a különböző viszonyok megszüntetésére és ne konzerválására törekedjék.

Stoll Károly (Szatmár vármegye, Nagybánya kerület) ezúttal a kormány álláspontját védte. Beszédében kiemelte, hogy végre van kataszter, még ha nem is tökéletes. Ő is szükségesnek érezte az új közeg létrehozását az ellenőrzésre és a nyilvántartások vezetésére, megőrzésére, hogy ne vesszen kárba az a sok millió forint, amit az ország beleölt a felmérésekbe és a földadó-szabályozásba. Hangsúlyozta, hogy a munkálatokra eddig mintegy 20 milliót fordítottak, a nyilvántartásokra csupán évi 400 000 forintot kell, ami a fentebbi összeg 2 százaléka, ez azonban meg fog térülni, hiszen a földadó mindig fő adónem lesz az országban. Haviár Dániel (Szarvas város) csupán abban értett egyet Stollal, hogy az elvégzett kataszteri munkák nem tökéletesek, és hogy a korábbiak még rosszabbak voltak. Úgy gondolta, indokolt az adófelügyelők személyzetét bővíteni, de felesleges új kataszteri hivatalt odaállítani, mikor már csak arra kell felügyelni, hogy a kataszteri munkálatokba bevezessék a változásokat. Az ártéri ügyekről szólva kijelentette, hogy ez Magyarországon nem általános, csak a Duna, Tisza és Rába folyókat érinti, és ahol nincs ármentesítés, ott lényegesen kevesebb a teendő is. Azt is vitatta, hogy egy adófelügyelő kerületébe átlag 100 község tartozna. Békés megyében például egy adófelügyelőre csak 28 község jut.

Ernusz Kelemen (Vas vármegye, Felsőőr kerület) hangsúlyozta: mindegyik felszólaló képviselő egyetértett abban, hogy a nyilvántartás vezetése fontos, csak azt vitatták, hogy lehetne-e a javasoltnál célszerűbb és az ország anyagi lehetőségeivel jobban összeegyeztethető. Bár egyetértett abban, hogy a fejlődés következtében a hivatalnokok száma nő, ugyanakkor a másik oldalnak is fejlődnie kéne az apparátus

eltartásához, ám a polgárok jóléte csak apad. Bár most kevésnek érzi a munkához felveendő hivatalnokok számát, nincs kétsége afelől, hogy a létszámuk idővel csak nőni fog.³⁰

A többség a törvényjavaslatot elfogadta a tárgyalás alapjául, így következett annak részletes megvitatása. Ennek során ismét előkerült Erdély kérdése, nevezetesen Helfy Ignác vetette fel, hogy Erdély birtokviszonyainak különbözőségei nem indokolják, hogy az állam a nyilvántartási intézkedésekben is különlegesen járjon el. Szapáry azonban kitartott az álláspontja mellett.³¹ Május 5-én a képviselőház többsége néhány módosítással megszavazta a törvényjavaslatot és továbbküldték azt a főrendiháznak.³² A képviselőházban május 16-án jelentették be, hogy a főrendiház a javaslatot változtatás nélkül elfogadta.³³ 1885. június 10-én, az uralkodói szentesítéssel az 1885:XXII. törvénycikként lépett hatályba.³⁴

A telekkönyvi betétek szerkesztése

Ugyancsak a nyilvántartáshoz kapcsolódó kíváncsi volt, hogy a telekkönyvi betéteket a földadókönyv és az állandó kataszter adataival megegyezően szerkesszék. Az erre vonatkozó törvényjavaslatról az igazságügyi bizottság fogalmazott meg jelentést, amelyet Teleszky István olvasott fel.³⁵ Véleménye szerint a törvényjavaslat lényege, hogy az ideiglenes jellegű telekjegyzőkönyvek helyett állandó telekkönyvi betéteket készítsenek, amelyekkel a telekkönyvet és a földadókatasztert összhangba hozzák. Ugyancsak orvosolni kívánták a különböző jogügyletek és halálozások nem megfelelő dokumentálásából adódó tulajdonosváltásokkal kapcsolatos hiányosságokat. Cél volt tehát, hogy a telekkönyvi bejegyzés a tényleges birtokviszonyt mutassa, „*a jogos, tényleges birtokos telekkönyvi tulajdonjoga bekebelezhető legyen*

³⁰ 115. országos ülés (1885. április 30.) *KN*, VI:160–168.

³¹ 115. országos ülés (1885. április 30.) *KN*, VI:170–171.

³² 116. országos ülés (1885. május 5.) *KN*, VI:173. A képviselőház által elfogadott törvényjavaslat szövegét l. 189. szám. Törvényjavaslat a földadó-kataszter nyilvántartásáról. *KI*, VI:109–112.

³³ 125. országos ülés. (1885. május 16.) *KN*, VI:362.

³⁴ A törvénycikk teljes szövegét l. 1000 év törvényei (<http://www.1000ev.hu>) és *KI*, VI:326–330.

³⁵ A törvényjavaslat szövegét l. 96. szám. Törvényjavaslat a telekkönyvi betéteknek a földadókönyv és az állandó kataszter adataival megegyező szerkesztéséről és a telekkönyvi rendeletek pótlásáról és módosításáról. 1885. január 19. *KI*, IV:184–201. A törvényjavaslat indoklása: *KI*, IV:211–240. Az igazságügyi bizottság vonatkozó jelentése: *KI*, XII:170–185.

akkor, ha először igazoltatik, hogy a telekkönyvben bejegyzett tulajdonos legalább három év előtt elhalt, vagy holléte legalább három év óta nem tudatik, másodszor, ha azon egy vagy fokozatosan több vagyonátruházás, melyek által a tulajdonjogigény a tényleges birtokosra átment, a helyhatóság és bizalmi férfiak nyilatkozata által igazoltatik, és végre harmadszor, ha a tényleges birtokos kimutatja, hogy ő maga s illetőleg ő és telekkönyvön kívüli birtokos elődjei az ingatlan 10 éves békés birtokában volt.” A törvényjavaslat egyes részeit ugyanakkor az igazságügyi bizottság vitatta, így például alkalmasnak látta az értelmetlen zaklatásra, és ezért a 73–74. §-ban foglaltak mellőzését kérte, ezek ugyanis bírságot helyeztek kilátásba, ha a telekkönyvi átírást a vagyonátruházást követően 30 napon belül nem kéri a telekkönyvi hivataltól, amely minderről az illetékkiszabási hivataltól értesülhetett az új szabályozás értelmében. Fabiny Teofil igazságügy-miniszter szerint a törvény célja: „Egyrészt a hiányos, elavult, ideiglenes hiteltelekkönyveknek

Mohay Sándor (1851–1901), ügyvéd, szabadelvű képviselő, igazságügy-minisztériumi államtitkár

■ Fabiny Teofil (1822–1908) jogász, igazságügy-miniszter (1886–1889)

rendes telekkönyvi betétekké való átalakítása, másrészt ezzel kapcsolatban a földadókönyvvel és a kataszteri munkálatok adataival való kiegészítése és ennél fogva egyrészt a jogbiztonság megállapítása, másrészt az ingatlan hitelképességének emelése.” Mohay Sándor (Gyulafehérvár város) felszólalásában örömmel fogadta a törvényjavaslatot, ám egyúttal sajnálatát is kifejezte amiatt, hogy a rendezés a bányabirtokokat és így a bányatelekkönyveket nem érinti, pedig ezek adminisztrációja is hanyagul volt vezetve.

Unger Alajos (Zala vármegye, Keszthely kerület) is elismerte, hogy a telekkönyvek összhangba hozása az új kataszterrel fontos, a hitelképességet elősegítő dolog. Pulszky Ágoston (Nógrád vármegye, Szécsény kerület) már megfogalmazott némi kritikát is, így például helyesnek tartotta az eredeti törvényjavaslatban azt, hogy az illetékszabályozási hivatalok és a telekkönyvi hivatalok között kapcsolat legyen a birtokátruházások és változások ügyében, csupán a bírságok helyett célravezetőbbnek

tartotta volna, hogy a telekkönyvi átírás megtörténteig az adófizetés a korábbi tulajdonost terhelje. Lázár Ádám (Marosvásárhely, II. kerület) a törvény kapcsán időszerűnek látta az erdélyi kataszteri munkálatok felgyorsítását és indítványozta, hogy a kormányt határozattal utasítsák az erdélyi kataszter soron kívüli létesítésére, mivel úgy vélte, hogy a tervezet alapján a kataszter Erdélyben lesz felmérve a legkésőbb. Szapáry ezt elutasította, mondván, hogy ez sehol nincs leírva, a kormányt pedig határozattal Erdély soron kívüli felmérésére utasítani lehetetlen, egyúttal értelmetlen is, mivel arrafelé még a birtokviszonyok sincsenek rendezve. Horváth Gyula (Kisküküllő vármegye, Balavásár kerület) azt javasolta, hogy gyorsítsák meg a kataszteri munkálatokat: ha tíz év alatt az ország egyharmadát sikerült felmérni, ezzel a tempóval még húsz év kell a teljes terület felméréséhez. Ha most a telekkönyv és az új kataszter összhangba kerül, bizonyos vidékek

hitelképessége nagyon megnő, miközben más, még fel nem mért vidékeknél, kivált Erdély esetében az elmaradás még szembetűnőbb lesz.³⁶ A törvényjavaslatot némi módosítások után a képviselőházban megszavazták és továbbították a főrendiházhoz.³⁷ Az uralkodói szentesítést követően, 1886. július 14-én lépett hatályba az 1886:XXIX. törvénycikként.³⁸

Összegzésül megállapítható, hogy az országgyűlési ciklusban elsősorban a kataszteri adminisztráció, így a nyilvántartások őrzésével és a változások vezetésével kapcsolatban történt előrelépés (1885:XXII. és 1886:XXIX. törvénycikkelyek). A törvények megalkotásánál az országgyűlést főként az 1850-es években végzett munkálatok gondatlanságból bekövetkezett, gyors elavulásának tapasztalata vezette. Számos panasz érkezett a túl magas földadó miatt, illetve sokan kérték a kataszteri munkálatok kiigazítását. A legtöbb kifogással a tiszta jövedelem megállapításával kapcsolatban éltek.

³⁶ 253. országos ülés (1886. június 2.) *KN*, XII:303–319. A törvényjavaslat megvitatása során az említetteken kívül Orbán Balázs is felszólalt Erdély kataszteri felmérésének siettetése ügyében. *Uo.* 320–346.

³⁷ 255. országos ülés (1886. június 7.) *KN*, XII:356. A képviselőház által elfogadott törvényjavaslat szövegét l. 466. szám. Törvényjavaslat a telekkönyvi betétek szerkesztéséről. *KI*, XIV:164–183.

³⁸ A törvénycikk teljes szövegét l. 1000 év törvényei (<http://www.1000ev.hu>) és *KI*, XV:55–74.